

Antoni Bądkowski

Zmiany, jakie do obecnego stanu prawnego wprowadza Księga pierwsza Kodeksu cywilnego

---

Palestra 8/10(82), 5-14

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- 1) w Warszawie — dla Izb Adw. w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Koszalinie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Poznaniu, Szczecinie i Warszawie,
- 2) w Krakowie — dla Izb Adw. w Kielcach, Krakowie i Rzeszowie,
- 3) w Katowicach — dla Izb Adw. w Katowicach, Opolu, Wrocławiu i Zielonej Górze.

ANTONI BĄDKOWSKI

Zmiany, jakie do obecnego stanu prawnego wprowadza Księga pierwsza Kodeksu cywilnego

Przepisy Księgi pierwszej k.c., noszącej podtytuł „Część ogólna”, odpowiadają w zasadzie treści obowiązujących obecnie Przepisów ogólnych prawa cywilnego. W zasadzie, to znaczy że w niektórych wypadkach znajdujemy w tej Księdze przepisy nie mające odpowiednika w p.o.p.c. i odwrotnie: są w p.o.p.c. przepisy, których w Księdze pierwszej k.c. nie znajdujemy.

Każda księga k.c., a więc również Księga pierwsza, dzieli się na tytuły, działy i rozdziały.

TYTUŁ I

Przepisy wstępne

Art. 1 i 2* nie mają odpowiedników w p.o.p.c. Regulują one zakres przepisów k.c., wprowadzone zaś zostały na skutek objęcia przez ten kodeks zasadniczych instytucji prawa gospodarczego.

Według art. 1 § 1 kodeks cywilny reguluje stosunki między jednostkami gospodarki uspołecznionej, między osobami fizycznymi oraz między jednostkami gospodarki uspołecznionej a osobami fizycznymi.

W wyniku tego mamy w k.c. przepisy dotyczące:

- 1) jednostek gospodarki uspołecznionej i ich wzajemnego stosunku,
  - 2) osób fizycznych i ich wzajemnego stosunku oraz
  - 3) wzajemnego stosunku jednostek gospodarki uspołecznionej i osób fizycznych.
- Bliższe określenie jednostek gospodarki uspołecznionej odesłane zostało do działu traktującego o osobach prawnych (art. 33 i 34).

Zgodnie z § 2 art. 1 przepisy kodeksu dotyczące jednostek gospodarki uspołecznionej stosuje się również do instytucji państwowych oraz do organizacji społecznych ludu pracującego, nie mających na celu działalności gospodarczej, jakimi są np. związki zawodowe, PCK itp.

Natomiast do osób prawnych nie będących jednostkami gospodarki uspołecznionej należy — zgodnie z § 3 tegoż art. 1 — stosować odpowiednio przepisy do-

---

* Artykuły bez dalszego określenia oznaczają artykuły k.c. a sam wyraz „Kodeks” oznacza „Kodeks cywilny”.

tyczące osób fizycznych. Wchodzić tu będą w grę m.i. spółki z o.o. i spółki akcyjne, co do których przepisy zawarte w Kodeksie handlowym zostały utrzymane w mocy (art. VI § 1 przep. wpraw. k.c.). Jednakże sytuacja spółek, w których udział państwa wynosi przeszło 50% kapitału zakładowego, będzie wymagać wyjaśnienia.

Art. 2 przewiduje możliwość odmiennego uregulowania stosunków między jednostkami gospodarki uspołecznionej przez Radę Ministrów lub z jej upoważnienia przez inny naczelny organ administracji państwowej w wypadkach, gdy wymagać tego będą szczególne potrzeby obrotu między tymi jednostkami.

W związku z tym art. IX przep. wpraw. utrzymuje w mocy wydane już przez Radę Ministrów i inne naczelne organy administracji państwowej przepisy cywilnoprawne regulujące stosunki obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej.

Jak wynika z powyższego, możliwość odmiennego uregulowania nie dotyczy stosunków pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej a osobami fizycznymi i osobami prawnymi, które nie są jednostkami gospodarki uspołecznionej.

Art. 3 utrzymuje zasadę braku w mocy wstecznej ustawy, powtarzając dosłownie brzmienie art. 2 p.o.p.c.

Art. 4 określa zasady wykładni przepisów prawa cywilnego i odpowiada art. 1 p.o.p.c. z tą tylko różnicą, że wyrazy „Państwa Ludowego” zastąpione zostały wyrazami „Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Zmiana ta spowodowana została przez wydaną w 1952 r. Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 33, poz. 232), która określa cele i ustrój naszego państwa.

Art. 5 określa pojęcie nadużycia prawa, ujmując je w sposób nieco odmienny od odpowiadającego temuż artykułowi art. 3 p.o.p.c. Upatruje bowiem nadużycie prawa nie tylko w wypadkach czynienia ze swojego prawa użytku sprzecznie z zasadami współzycia społecznego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (również i tu wyrazy „Państwo Ludowe” zostały zastąpione wyrazami „Polska Rzeczypospolita Ludowa”), ale także w wypadkach czynienia użytku sprzecznie z „c celami społeczno-gospodarczymi” danego prawa. Ponadto art. 5 określa skutki nadużycia prawa: nie jest ono uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

Będzie zadaniem teorii i orzecznictwa wyjaśnić zakres, w jakim nowe ujęcie nadużycia prawa zmienia zakres stosowania tej instytucji.

Art. 6 dotyczy ciężaru dowodu, obarczając nim osobę, która z danego faktu wywodzi skutki prawne. Odpowiednikiem tego artykułu jest art. 4 p.o.p.c., z tą jednak różnicą, że w art. 6 opuszczono znajdujące się w nim wyrazy „z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych”, uznając je niewątpliwie za zbędne. Z tego względu nie mamy tu do czynienia ze zmianą prawa.

Art. 7 wprowadza domniemanie dobrej wiary, przejmując dosłownie tekst art. 5 § 1 p.o.p.c.

Paragraf 2 art. 5 p.o.p.c., który obarcza ciężarem dowodu złej wiary tego, kto się na nią powołuje, został w k.c. pominięty dlatego, że — jak należy wnioskować — w art. 6 kwestia ciężaru dowodu została uregulowana ogólnie. Również i tutaj nie mamy więc do czynienia ze zmianą prawa.

Tytuł II nosi nazwę „Osoby” i odpowiada tytułowi II p.o.p.c. o takiejże nazwie. Dzieli się on na dwa działy: pierwszy poświęcony jest osobom fizycznym, drugi — osobom prawnym.

DZIAŁ I. OSOBY FIZYCZNE

Rozdział I

Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych

Art. 8, który rozpoczyna ten rozdział, poświęcony jest zdolności prawnej. Odpowiada on art. 6 § 1 p.o.p.c., ale sformułowanie jest tu inne. Stanowi on, że każdy człowiek od chwili urodzenia „ma” zdolność prawną, a nie — jak w p.o.p.c. — „może mieć” zdolność prawną. Jest to sformułowanie poprawniejsze, skoro państwo nasze nie uznaje żadnych form dyskryminacji. Opuszczono ponadto wyrazy „w zakresie prawa cywilnego”, gdyż zdolność prawna nie ogranicza się do dziedziny prawa cywilnego.

Paragraf 2 art. 8 p.o.p.c., dotyczący właśnie zakazu dyskryminacji, odpadł. Stał on się zbędny wobec bezwarunkowego przyznania zdolności prawnej każdemu człowiekowi oraz wobec treści art. 69 Konstytucji PRL.

W art. 9, dotyczącym domniemania urodzenia się żywego dziecka i będącym odpowiednikiem art. 7 p.o.p.c., zmieniono wyrazy „istnieje domniemanie” na „domniemywa się”. Jest to poprawka czysto stylistyczna.

Art. 10 dotyczy pełnoletności. Jest on dosłownym powtórzeniem art. 8 p.o.p.c. A więc — tak jak dotychczas — pełnoletność uzyskuje się z ukończeniem lat 18 lub z wcześniejszym zawarciem małżeństwa, unieważnienie zaś małżeństwa nie powoduje utraty pełnoletności.

Następne artykuły (11 do 22) odnoszą się do zdolności do czynności prawnych.

Art. 11 stanowi, że pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności. Odpowiednikiem jego w p.o.p.c. jest art. 48, którego tekst powtórzony jest bez zmiany.

Art. 12 określa, kto nie ma zdolności do czynności prawnych, i stanowi, że są to małoletni do lat 13 oraz osoby całkowicie ubezwłasnowolnione. Odpowiednikiem jego w p.o.p.c. jest art. 49 § 1, powtórzony bez zmian.

Art. 13 § 1 dotyczy warunków całkowitego ubezwłasnowolnienia. Odpowiednikiem jego jest art. 9 p.o.p.c., jednakże obecne ujęcie jest częściowo inne. Całkowite ubezwłasnowolnienie może nastąpić nie tylko z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego, ale również z powodu „innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa i narkomanii”, jeżeli powodują one niemożność kierowania swym postępowaniem. Wobec tego pijaństwo i narkomania będą mogły stanowić podstawę do ubezwłasnowolnienia całkowitego, a nie jedynie do ubezwłasnowolnienia częściowego jak dotychczas.

Art. 13 § 2, dotyczący ustanowienia opieki nad osobami ubezwłasnowolnionymi całkowicie, zastrzega, że nie ustanawia się jej nad osobami pozostającymi pod władzą rodzicielską. Jego odpowiednikiem jest § 2 art. 9 p.o.p.c., którego dalszą część i cały § 3, poświęcone zasadom prowadzenia opieki, odpadły, gdyż sprawy opieki reguluje Kodeks rodzinny i opiekuńczy (art. 149 — 177).

Art. 14 § 1 dotyczy nieważności czynności prawnych dokonanych przez osoby nie mające zdolności do takich czynności. Jest on dokładnym odpowiednikiem art. 49 § 2 p.o.p.c.

Od zasady nieważności Kodeks wprowadza w § 2 wyjątek dla umów powszechnie zawieranych w drobnych sprawach życia codziennego, które zostały wykonane, chyba że w ich wyniku nastąpiło rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do

czynności prawnych. Analogicznego przepisu nie znajdujemy w p.o.p.c. Ze względów życiowych przepis ten był jednak potrzebny.

Art. 15 określa osoby mające ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Są nimi — jak dotychczas (art. 50 § 1 p.o.p.c.) — małoletni, którzy ukończyli lat 13, oraz osoby pełnoletnie częściowo ubezwłasnowolnione.

Art. 16 § 1 wylicza jako podstawy do ubezwłasnowolnienia częściowego te same okoliczności co przy ubezwłasnowolnieniu całkowitym, zastrzegając jednak, że chodzi tu o wypadki, gdy potrzebna jest pomoc do prowadzenia spraw, a nie niezdolność kierowania postępowaniem. Paragraf 2 stanowi, że dla osób częściowo ubezwłasnowolnionych ustanawia się kuratora.

W odróżnieniu od art. 10 p.o.p.c., który jest odpowiednikiem art. 16 k.c., ten ostatni artykuł nie podaje — jako przyczyn ubezwłasnowolnienia częściowego — marnotrawstwa.

Należy jeszcze dodać, że w Kodeksie pominięto wszystkie przepisy p.o.p.c. dotyczące sprawowania kuratelii (§ 2 art. 10 częściowo i § 3 tegoż art. 10 całkowicie oraz art. 28 — 34 p.o.p.c.) ze względu na to, że instytucję kuratelii reguluje Kodeks rodzinny i opiekuńczy (art. 178 — 184).

Art. 17 uzależnia ważność czynności prawnej osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych od zgody przedstawiciela ustawowego. Będzie nim w stosunku do małoletnich osoba sprawująca władzę rodzicielską lub opiekun, a w stosunku do pełnoletnich — kurator.

Odpowiednikiem art. 17. w p.o.p.c. jest art. 50 § 2.

Art. 18 w § 1 i 2 przewiduje możliwość konwalidacji nieważnej czynności prawnej dokonanej przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnej — przez późniejsze potwierdzenie przez przedstawiciela ustawowego lub przez nią samą po uzyskaniu pełnej zdolności do czynności prawnych. Podobnie normuje tę kwestię art. 53 § 1 i 2 p.o.p.c.

Paragraf 3 art. 18 reguluje w sposób identyczny jak art. 53 § 3 p.o.p.c. sytuację osoby, z którą została zawarta nieważna umowa, zabraniając tej osobie powoływać się na nieważność, lecz dając jej zarazem prawo odstąpienia od umowy po bezskutecznym wezwaniu przedstawiciela ustawowego do potwierdzenia tej umowy.

Art. 19 stwierdza nieważność jednostronnych czynności prawnych dokonanych przez osobę ograniczoną w czynnościach prawnych. Jego odpowiednikiem jest art. 54 p.o.p.c., którego tekst powtórzony jest bez zmian.

Art. 20 daje prawo osobie, która jest ograniczona w zdolności do czynności prawnych, do zawierania bez zgody przedstawiciela ustawowego „umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia rodzinnego”.

Różnica w porównaniu z art. 14 § 2 jest ta, że podczas gdy taka umowa, zawarta przez osobę nie mającą zdolności do czynności prawnych, staje się ważna dopiero z chwilą jej wykonania, to w stosunku do osób ograniczonych w zdolności do czynności prawnych umowa jest ważna *ab initio* bez względu na jej wykonanie, daje więc możliwość stronie przeciwnej dochodzenia roszczenia wzajemnego.

W przeciwieństwie do art. 14 nie jest tu przewidziana nieważność umowy w takich wypadkach, w których powodowałaby ona rażące pokrzywdzenie. W takich więc wypadkach byłoby możliwe tylko powołanie się na wady oświadczenia woli (art. 82—88).

Przepis art. 20 jest wyrazem dążenia k.c. do zbliżenia prawa do potrzeb życia. Nie ma on odpowiednika w p.o.p.c.

Art. 21 daje osobom ograniczonym w zdolności do czynności prawnych prawo

rozporządzania swym zarobkiem z wyjątkiem wypadku, gdy zostały one pozbawione tego prawa przez sąd opiekuńczy. Art. 21 jest odpowiednikiem art. 51 p.o.p.c. z tą tylko różnicą, że użyty w nim termin „władza opiekuńcza” zastąpiony został, zgodnie z projektem k.p.c., terminem „sąd opiekuńczy”.

Art. 22 daje osobom ograniczonym w tej zdolności prawo rozporządzania przedmiotami oddanymi im przez przedstawiciela ustawowego do swobodnego użytku, powtarzając bez zmian art. 55 § 1 p.o.p.c.

Należy w tym miejscu zauważyć, że k.c. nie przejął przepisu art. 52 p.o.p.c., w myśl którego osoby mające ograniczoną zdolność do czynności prawnych mogą bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy o świadczenie usług. Tłumaczy się to częściowo tym, że k.c. nie objął swym zasięgiem prawa pracy. W związku z tym art. XII przepisów wprowadzających utrzymał w mocy dla stonków pracy art. 52 p.o.p.c.

Gdy jednak w systemie Kodeksu zobowiązań pojęcie umów o świadczenie usług obejmuje — poza umowami o pracę — szereg innych umów, jak np. umowę o dzieło i umowę zlecenia, to należy dojść do wniosku, że osoby ograniczone w zdolności do czynności prawnych nie będą mogły pod rządem k.c. umów tych zawierać bez zgody przedstawiciela ustawowego, chyba że będą one dotyczyły drobnych bieżących spraw życia codziennego.

Przepis art. 22 jest ostatnią dyspozycją Kodeksu dotyczącą zdolności do czynności prawnych osób fizycznych.

Z powyższego porównawczego zestawienia wynika, że k.c. ujął w jedną całość przepisy dotyczące tej dziedziny prawa, układając je w jednolity system.

Jeśli chodzi o przepisy intertemporalne, to — stosownie do art. XVII przep. wprowadzających k.c. — od chwili jego wejścia w życie, a więc od 1 stycznia 1965 r., zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych ocenia się według przepisów Kodeksu cywilnego. Natomiast czynności prawne dokonane przed tą datą przez osoby nie mające zdolności do czynności prawnych lub w zdolności tej ograniczone ocenia się według przepisów dotychczasowych. Zastosowanie więc będą miały w tych wypadkach przepisy p.o.p.c. z uwzględnieniem art. XV przepisów wprowadzających p.o.p.c., według którego w stosunku do czynności prawnych dokonanych przed wejściem w życie p.o.p.c. stosuje się przepisy poprzednio obowiązujące.

Pozostałe dwa artykuły tego rozdziału tj. art. 23 i 24, nie dotyczą zdolności do czynności prawnych osób fizycznych, lecz ochrony ich dóbr osobistych. Dają one bardziej wyczerpujące dyspozycje w tym względzie aniżeli będący ich odpowiednikiem. art. 11 p.o.p.c.

Art. 23 zawiera przykładowe wyliczenie dóbr osobistych, które jest szersze niż podane w art. 11 p.o.p.c. Obok bowiem czci, nazwiska, pseudonimu i wizerunku wymienia jeszcze zdrowie, wolność, swobodę sumienia, tajemnicę korespondencji, nietykalność mieszkania oraz twórczość naukową, wynalazczą i racjonalizatorską zaznaczając, że ochrona, którą daje prawo cywilne, jest niezależna od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

Art. 24 § 1 określa środki ochrony dóbr osobistych przed bezprawnym ich naruszeniem. Nie ogranicza się on do przytoczenia — w formie przykładu — prawa żądania zaniechania naruszenia, lecz wymienia ponadto prawo żądania usunięcia jego skutków, w szczególności przez złożenie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Uzupełnienie to było potrzebne, gdyż w niektórych wypadkach w praktyce interpretowano przepis art. 11 p.o.p.c. ograniczająco.

W § 2 przewidziana jest możliwość dochodzenia na zasadach ogólnych odszkodo-

wania w wypadku, gdy przez naruszenie dobra osobistego powstała szkoda majątkowa. Ponadto z mocy art. 448 dopuszczalne będzie żądanie zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża. Wniosków stowarzyszeń twórczych o rozszerzenie tego przepisu, tak by było również możliwe zasądzenie nawiązki na ich rzecz, nie uwzględniono.

Zaznaczyć należy, że w razie spowodowania rozstroju zdrowia lub pozbawienia wolności, a więc naruszenia dóbr osobistych wyliczonych w art. 24, będzie również dopuszczalne na podstawie art. 445 żądanie wynagrodzenia pieniężnego za doznaną krzywdę.

Wreszcie na podstawie art. 405 dopuszczalna będzie także akcja z tytułu bezpodstawnego (niesłusznego) wzbogacenia o zwrot korzyści uzyskanych przez sprawcę naruszenia dóbr osobistych.

Paragraf 3 zastrzega, że przepisy k.c. o ochronie dóbr osobistych nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, a w szczególności w prawie autorskim i prawie wynalazczym.

Rozbudowane w k.c. przepisy o ochronie dóbr osobistych dają wyraz charakterystycznej dla prawa socjalistycznego trosce o człowieka.

Rozdział II

Miejsce zamieszkania

Jego odpowiednikiem jest rozdz. 2 p.o.p.c.

Zmiany wprowadzone przez przepisy rozdziału II są nieznaczne.

Art. 25 § 1 określa tak samo jak art. 12 p.o.p.c. miejsce zamieszkania jako miejsce przebywania z zamiarem stałego pobytu.

Art. 26 określa tak samo jak art. 14 § 1 p.o.p.c. miejsce zamieszkania dziecka jako miejsce zamieszkania jego rodziców lub tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska, dodając tu jednak jeszcze wyrazy „lub któremu zostało powierzony wykonywanie władzy rodzicielskiej”, przez co została usunięta istniejąca dotychczas luka w prawie.

Paragraf 2 art. 26 określa — tym razem odmiennie niż art. 14 § 2 p.o.p.c. — miejsce zamieszkania dziecka w wypadku, gdy rodzicom na równi przysługuje władza rodzicielska, mają zaś oni różne miejsca zamieszkania. Otóż miejscem zamieszkania dziecka jest miejsce zamieszkania tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Tylko wtedy, gdy dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy.

Art. 27 powtarza dosłownie treść art. 15 p.o.p.c., w myśl którego miejscem zamieszkania osoby pozostającej pod opieką jest miejsce zamieszkania opiekuna.

Art. 28, który nie ma odpowiednika w p.o.p.c., stanowi, że można mieć tylko jedno miejsce zamieszkania.

Kodéks nie przejął art. 13 p.o.p.c. tej treści, że małżonkowie mogą mieć różne miejsca zamieszkania. Jednakże nie mamy tu do czynienia ze zmianą prawa, gdyż możliwość ta wynika z art. 25 i 26.

Rozdział III

Uznanie za zmarłego

Przepisy tego rozdziału zostały przejęte z rozdziału 3 p.o.p.c. po wprowadzeniu drobnych poprawek stylistycznych, jednakże z pominięciem art. 17, 18, 19, 22 i 26 p.o.p.c.

Art. 29, który jest odpowiednikiem art. 16 p.o.p.c. ustanawia ogólny termin lat 10 od końca roku kalendarzowego, w którym dana osoba zaginęła, a dla osób, które ukończyły lat 70, termin lat 5 — do uznania ich za zmarłe, zastrzegając, że uznanie za zmarłego nie jest dopuszczalne przed końcem roku kalendarzowego, w którym zaginiony osiągnąłby lat 23, gdyby żył.

Art. 30, który jest odpowiednikiem art. 20 i 21 p.o.p.c., ustanawia terminy skrócone, a mianowicie:

a) § 1 i 2 — 6 miesięcy do uznania za zmarłe osób, które zaginęły w czasie podróży powietrznej lub morskiej w związku z katastrofą statku lub okrętu albo w związku z innym szczególnym zdarzeniem, przy czym termin rozpoczyna biec od dnia nastąpienia tych wydarzeń; jeżeli katastrofy stwierdzić się nie da, to termin ten zaczyna biec z upływem roku od dnia, w którym okręt lub statek miał przybyć do portu przeznaczenia, a jeżeli nie miał portu przeznaczenia — z upływem lat 2 od dnia, w którym była ostatnia o nim wiadomość;

b) § 3 — rok w stosunku do osób, które zaginęły w związku z innym bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia, licząc od dnia, w którym niebezpieczeństwo to ustało lub powinno było ustać.

Art. 31, który jest odpowiednikiem art. 23, 24 i 25 p.o.p.c., zawiera domniemanie, że zaginiony zmarł w chwili oznaczonej w orzeczeniu o uznaniu go za zmarłego, stanowiąc, że jako chwilę tej domniemanej śmierci należy oznaczyć chwilę najbardziej prawdopodobną, przy czym dopiero w braku wszelkich po temu danych — pierwszy dzień terminu, w którym uznanie za zmarłego stało się dopuszczalne.

Ponadto przepis ten stanowi, że gdy w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego czas śmierci oznaczony został tylko datą dnia (co jest regułą), to za chwilę domniemanej śmierci uważa się koniec tego dnia.

Art. 32, którego odpowiednikiem jest art. 27 p.o.p.c., ustanawia domniemanie jednoczesnej śmierci osób, które straciły życie podczas grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa.

Jak już zaznaczyliśmy, k.c. nie przyjął niektórych artykułów p.o.p.c. Dotyczy to między innymi art. 26 p.o.p.c., który stanowi,

- 1) że jeśli się okaże, iż osoba uznana za zmarłą żyje albo śmierć jej nastąpiła w innej chwili, to skutki uznania za zmarłego ustają lub ulegają odpowiedniej zmianie;
- 2) że nie ma to wpływu na ważność ponownego małżeństwa zawartego przez małżonka osoby uznanej za zmarłą.

Pierwszą dyspozycję uznano najprawdopodobniej za zbędną, skoro uznanie za zmarłego opiera się zawsze tylko na domniemaniu (art. 31 § 1), a ustalenie trybu postępowania w takich wypadkach należy do k.p.c. (art. 525—529 projektu).

Druga dyspozycja, jako dotycząca małżeństwa, znalazła swoje właściwe miejsce w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (art. 55 § 2).

Natomiast pewną zmianę powoduje pominięcie w k.c. art. 17, 18, 19 i 22 p.o.p.c., dotyczących uznania za zmarłe osób, które zaginęły w związku z wojną. Przepisy te zostały przeniesione do przepisów wprowadzających (art. XXVIII, XXIX, XXX, XXXI) i uzupełnione treścią odpowiednich przepisów wprowadzających p.o.p.c. (art. XXXII, XXXIII, § 2 oraz art. XXXIV stanowiący, że skutki uznania za zmarłego ocenia się według przepisów k.c. także wtedy, gdy uznanie za zmarłego zostało orzeczone według przepisów dotychczasowych).

W ten sposób zasady uznania za zmarłe osób, które zaginęły w związku z wojną, pozostały bez zmian i dlatego nie będziemy ich tutaj omawiać.

Zaznaczyć jeszcze należy, że we wszystkich innych wypadkach do uznania za zmarłe osób zaginionych przed wejściem w życie k.c. stosuje się — na podstawie art. XXXIII przep. wpraw. k.c. — przepisy tego Kodeksu.

Zmiana stanu prawnego polega jednak na tym, że skoro k.c. nie zawiera przepisów szczególnych o uznaniu za zmarłe osób, które zaginęły w związku z wojną, a przepisy przejściowe stosuje się z istoty rzeczy tylko do wypadków zaginięcia przed tą datą, to do wypadków takiego zaginięcia, które nastąpiło już po wejściu w życie k.c., stosować się będzie, jeśli chodzi o uznanie ich za zmarłe, art. 30 § 3; artykuł ten ustanawia termin roczny do uznania za zmarłe osób, które zaginęły w związku z innym, nie przewidzianym w § 1 i 2 tego artykułu niebezpieczeństwem.

Przypuszczać należy, że jeśli chodzi o działania wojenne, zamieszki, starcia zbrojne itp., które od czasu do czasu wybuchają w różnych częściach naszego globu, to przepis art. 31 § 3 uznano za wystarczający do przeprowadzenia postępowania o uznanie za zmarłych obywateli polskich, którzy w związku z takimi wypadkami znaleźli się w sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu ich życia i zaginęli.

DZIAŁ II. OSOBY PRAWNE

Dział ten został znacznie rozbudowany w porównaniu z p.o.p.c., co tłumaczy się objęciem przez k.c. zasadniczych instytucji prawa gospodarczego.

Art. 33 dzieli osoby prawne na dwie kategorie.

Do pierwszej kategorii należą następujące jednostki gospodarki uspołecznionej: 1) Skarb Państwa, 2) przedsiębiorstwa państwowe i ich zjednoczenia oraz banki państwowe, 3) inne państwowe jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególnie przyznają osobowość prawną, oraz pozostałe trzy rodzaje jednostek, które nie są organizacjami państwowymi, a mianowicie: 4) spółdzielnie i ich związki, 5) kółka rolnicze i ich związki, wreszcie 6) inne organizacje społeczne ludu pracującego, którym przepisy szczególnie przyznają osobowość prawną.

Jak widać z powyższego, wśród jednostek państwowych są takie, którym osobowość prawną przyznaje sam kodeks (pkt 1 i 2), oraz takie, które ją posiadają na mocy przepisów szczególnych (pkt 3). To samo dotyczy jednostek niepaństwowych. Wymienionym w pkt 4 i 5 przyznaje osobowość prawną kodeks, wymienione w pkt 6 posiadają ją na mocy przepisów szczególnych.

Do drugiej kategorii należą organizacje, które nie są jednostkami gospodarki uspołecznionej, a którym przepisy szczególnie przyznają osobowość prawną.

Zwrócić należy uwagę na to, że pomimo użycia w tym artykule terminu ogólnego „jednostki gospodarki uspołecznionej” należy z mocy art. 1 § 2 zaliczyć do osób prawnych wymienionych pod pkt 3 i 6 art. 33 również i te osoby, których celem nie jest prowadzenie działalności gospodarczej**. To samo dotyczy osób prawnych zaliczonych do kategorii drugiej i dlatego właśnie kodeks nazywa je „jednostkami organizacyjnymi nie będącymi jednostkami gospodarki uspołecznionej”, a nie jednostkami gospodarki nie uspołecznionej.

Art. 33 nie ma odpowiednika w p.o.p.c.

Art. 34 nie ma również odpowiednika w p.o.p.c. Stanowi on, że Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą części mienia ogólnonarodowego nie będących pod zarządem innych państwowych osób prawnych.

** W projekcie 1962 r. użyto szerszego określenia: „organizacje socjalistyczne”. Określenia tego kodeks nie przyjął.

Określenie mienia ogólnonarodowego daje art. 44.

Art. 35 odsyła uregulowanie zasad powstania, ustroju i ustania osób prawnych do przepisów szczególnych oraz — w granicach przez te przepisy przewidzianych — do ich statutów.

Częściowym odpowiednikiem art. 35 jest art. 36 p.o.p.c.

Art. 36 ustala zakres zdolności prawnej osób prawnych na podstawie dwu przesłanek negatywnych:

a) po pierwsze — zdolność ta nie obejmuje praw i obowiązków wyłączonych przez ustawę lub oparty na niej statut;

b) po drugie — nie obejmuje ona praw i obowiązków, które nie są związane z zakresem zadań danej osoby prawnej.

W pierwszym wypadku czynność prawna jest nieważna, natomiast w drugim wypadku jest ona ważna, chyba że druga strona wiedziała, iż czynność takich praw i obowiązków dotyczy.

Przepis ten daje wyraz zasadom gospodarki planowej. Ma on na celu zapewnić to, by mienie osoby prawnej było wykorzystane zgodnie z jej zasadami.

W p.o.p.c. brak jest sformułowania tego rodzaju ograniczeń. Art. 35 p.o.p.c. stanowi tylko, że osoba prawna może mieć w zakresie prawa cywilnego prawa i obowiązki, a art. 36 p.o.p.c. odsyła ustalenie zakresu zdolności prawnej osoby prawnej do przepisów szczególnych.

Art. 37 uzależnia uzyskanie osobowości prawnej przez niektóre rodzaje jednostek organizacyjnych od ich rejestracji. Są to mianowicie przedsiębiorstwa państwowe i ich zjednoczenia, spółdzielnie i ich związki oraz kółka rolnicze i ich związki.

Zasada ta dotyczy także innych jednostek organizacyjnych w wypadkach przez ustawę przewidzianych. Przykładowo można tu zacytować spółki akcyjne i spółki z o.o., stowarzyszenia itp.

W p.o.p.c. sprawa rejestracji osób prawnych została pominięta.

Art. 38 stanowi, że osoba prawna działa przez swe organy w sposób przewidziany w ustawie oraz w opartym na niej statucie.

Odpowiednikiem tego przepisu jest art. 37 p.o.p.c.

Art. 39 określa odpowiedzialność osób, które zawarły umowę w imieniu osoby prawnej, nie będąc jej organem albo przekraczając kompetencje tego organu. Osoby te obowiązane są zwrócić drugiej stronie to, co od niej otrzymały w wykonaniu umowy, a ponadto naprawić szkodę, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o braku umocowania.

Te same zasady stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy zawarto umowę w imieniu osoby prawnej, która nie istnieje.

Przy stosowaniu tych przepisów powstać może zagadnienie dopuszczalności konwalidacji takich umów na zasadach przewidzianych w przepisach o przedstawicielstwie (art. 103). Między innymi wchodzić tu będą również w grę umowy zawarte w imieniu osób prawnych przed ich zarejestrowaniem (art. 37). Wydaje się, że zagadnienie to powinno być rozstrzygane w sensie pozytywnym.

W p.o.p.c. brak jest przepisu odpowiadającego art. 39.

Art. 40 wyłącza odpowiedzialność Skarbu Państwa za zobowiązania państwowych osób prawnych działających na zasadach rozrachunku gospodarczego i odwrotnie — odpowiedzialność tych osób prawnych za zobowiązania Skarbu Państwa, odsyłając sprawę uregulowania odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania innych osób prawnych do odrębnych przepisów.

Brak jest w p.o.p.c. odpowiedniego przepisu. Potrzeba jego wynika z zasad rachunku gospodarczego.

Art. 41 stwierdza, że jeżeli ustawa lub oparty na niej statut nie stanowi inaczej, siedzibą osoby prawnej jest miejsce, w którym ma siedzibę jej organ zarządzający.

Brak jest odpowiedniego przepisu p.o.p.c. Natomiast procesowym jego substratem jest art. 26 k.p.c., dotyczącego właściwości sądu w sprawach przeciwko osobom prawnym.

Art. 42 przewiduje możliwość ustanowienia kuratora przez sąd, ale w odróżnieniu od art. 38 p.o.p.c. tylko dla takiej osoby prawnej nie będącej jednostką gospodarki uspołecznionej (zob. art. 31 § 2), która nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów.

Obowiązki kuratora są ustalone tak samo jak w art. 38 p.o.p.c. Mianowicie jest on obowiązany postarać się o powołanie organów danej osoby prawnej, a w razie potrzeby — o jej likwidację.

Wobec braku odpowiednich dyspozycji w k.c. w stosunku do osób prawnych, które nie są jednostkami gospodarki uspołecznionej, należy stosować przepisy, na podstawie których zostały one utworzone i oparty na nich statut.

Wreszcie **art. 43** nakazuje odpowiednio stosować do osób prawnych przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych (art. 23 i 24).

Jego odpowiednikiem jest art. 39 p.o.p.c.

Powyższe zestawienie wyczerpuje przegląd porównawczy przepisów odnoszących się do działu prawa, który określamy nazwą *prawa osobowego*.

Wprowadzone przez k.c. w tym dziale prawa zmiany dają się scharakteryzować w sposób następujący:

1. Przepisy dotyczące osób ujęto w k.c. w system jednolity, łącząc w nim przepisy umieszczone w różnych działach p.o.p.c. i z jednej strony uzupełniając je, a z drugiej usuwając przepisy zbędne lub należące do innych dziedzin prawa.
2. Znacznemu rozbudowaniu uległy przepisy o ochronie dóbr osobistych i o osobach prawnych.
3. Zmiany merytoryczne dyspozycji ustawowych zawartych w p.o.p.c. są nieliczne.
4. Wprowadzono szereg zmian terminologicznych dla ujednoczenia terminologii oraz wiele zmian stylistycznych w celu uściślenia dyspozycji ustawowych.

(dalszy ciąg nastąpi)

JANUSZ SZWAJA

Zmiana skapitalizowanej renty

W praktyce adwokackiej, zwłaszcza w wielkich miastach i okręgach przemysłowych, poważne miejsce zajmują sprawy o odszkodowanie za wyrządzenie szkody „na osobie”.¹

¹ Pojęcie „szkody na osobie” omawia S. Garlicki w pracy pt.: *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1959.